

Még egyszer a Ptk. jogi személy könyve állítólagos diszpozitivitásáról

I. Alapvetés

1. Nincs jogbizonytalanság?

Nem csillapodik a jogirodalmi vita a Ptk. harmadik, jogi személy könyvének a létesítő okirat számára biztosított, a Ptk. szabályaitól való általános eltérési lehetőséget biztosító rendelkezése körül (3:4. §). Sajnos ma már megállapíthatjuk, nem vált be a kodifikációnál többségi álláspontot képviselők azon álláspontja, amely szerint e kérdésben a szabályozás folytán nem keletkezik jogbizonytalanság, mert a jogalkalmazási gyakorlat viszonylag könnyen meg fogja oldani a felmerülő jogértelmezési problémákat. Azoknak lett véleményem szerintem igazuk, akik szerint a Ptk. 3:4. §-nak a jogi személy könyv többi rendelkezésével való viszonyát *a jogszabályok hagyományos nyelvtani értelmezésével sokszor nem lehet feloldani*, tudniillik a jogi személy könyv tele van nyelvtanilag kötelezőnek tűnő rendelkezésekkel.

A vita annyira nem csillapodott le, hogy tudomásom szerint a Ptk. finomításával foglalkozó munkabizottságban a tagok többsége javasolta az általános eltérési lehetőség csökkentését. Ez a jelenleg fennálló lehetőség ugyanis módot ad arra, hogy

a) a különböző cégbíróságok az alapítási folyamatban az eltérési lehetőségeket másként és másként ítélik meg, és ezt jogegységi döntéssel a Kúria csak bizonyos idő eltelte után tudná orvosolni,

b) elbizonytalanítja a jogi képviselők munkáját (mégpedig a megbízójukkal szembeni viszonyban is), hiszen nem tudják kellő biztonsággal megítélni, hogy az ügyfelük által kívánt eltérés „átmegye-e” a cégbíróságon.

Nem vitás, hogy e dilemma szerződés minta választása esetén meghatározott körben feloldható, hiszen a mintától eltérni nem lehet, tehát e körben a szabályozás biztonságos. Ugyanakkor ez a probléma a bonyolultabb esetekben, egyedi létesítő okiratok kidolgozásának szükségessége esetén változatlanul fennáll.

Nézzünk két példát.

A Ptk. 3:292. § első mondata: részvénytársaságnál állandó könyvvizsgáló működik – az általános jogszabályi nyelvezet szerint ez a kijelentő mód kötelező szabályt jelent. No de a Ptk. 3:4. § (2)–(3) bekezdése alapján mégsem kell feltétlenül a könyvvizsgáló, hiszen az eltérési lehetőséget a törvény nem zárta ki. Megerősíti ezt az értelmezést a 3:292. § második mondata, amely szerint a nyilvánosan működő részvénytársaságnál, ha az alapszabály a könyvvizsgáló tekintetében eltér a Ptk.-tól, úgy az eltérés semmis. Azaz az a contrario értelmezés elve szerint: a zártan működő részvénytársaságoknál – amelyek mégiscsak az rt.-k 98%-át képviselik Magyarországon – nem szükséges a Ptk.-ban állandónak nevezett könyvvizsgáló választása, mennyiben az alapszabály így rendelkezik.

Másik példa a felügyelőbizottság létszáma. A Gt. eddig kötelezően előírta, hogy a felügyelőbizottság létszáma három főnél kevesebb nem lehet, mégpedig a „legalább” szó törvényszövegbe való beiktatásával. Most a Ptk. 3:26. §-a általában, a 3:121. § pedig a gazdasági társaságoknál úgy szól, hogy a felügyelőbizottság három tagból áll. Ez a magyar nyelv általános szabályai szerint azt jelenti: három személy – sem több, sem kevesebb. No de háromra korlátozni minden esetben a felügyelőbizottságot értelmetlen lenne, az tehát, hogy a 3:4. § alkalmazásával a létesítő okirat háromnál több tagú felügyelőbizottságot hoz létre, megfelelő megoldás lehet. No de háromnál kevesebb taggal is működtethető felügyelőbizottság? Ez tudniillik a 3:4. § folytán elvileg ugyancsak lehetséges. Egy ember ugyebár nem bizottság, kettőnél pedig ki dönt szavazategyenlőség esetén? A helyes megoldást a szövetkezeteknél maga a Ptk. 3:349. §-a tartalmazza, amikor semmisnek mondja ki az alapszabály azon rendelkezését, amely három tagnál kevesebb tagú felügyelőbizottság létrehozását teszi lehetővé. Ha tehát a Ptk. 3:26. §-a tartalmazta volna a legalább kitételt, és a háromnál kevesebb tagból álló felügyelőbizottság létrehozását egyértelműen megtiltotta volna, az egész értelmezési dilemmától megszabadultunk volna. [A Ptk. 3:282. § (1) bekezdése az rt.-nél, a 3:343. §-a a szövetkezetnél – szerintem helyesen – az igazgatóságánál kötelezően megköveteli a legalább három tagot az igazgatóság esetén.]

2. Az eredeti variánsok

A nyelvtani értelmezést tehát a Ptk. szövegezése rendkívül megnehezíti. Talán Ferenczy Tamás sejtése megalapozott, hogy eredetileg a Ptk. erre kiküldött kodifikációs munkacsoportjának javaslata általános eltérési lehetőség helyett főszabályként kötelező szabályozást javasolt (Céghírnök, 2014/4. 14. o.). Ezt a javaslatot azonban a Szerkesztő Bizottság elnöke elutasította és a Kisfaludi András által javasolt ún. diszpozitív főszabályt fogadta el. Ugyanakkor arra már nem volt idő, hogy a munkacsoport javaslatától teljesen eltérve az egész harmadik könyvet átszövegezzék, így keletkezett a főszabály és a részletszabályok megfogalmazása közötti ütközés. Így aztán számos cégbíró veti fel azt, amit Dzsula Marianna fogalmaz meg, hogy „miért kógens a diszpozitív”, bár én inkább fordítva fogalmaznék, hogyan lesz a kógensből diszpozitív?

Lássuk az eltérő javaslatokat.

a) A Ptk. 3:4. § (1)–(2)–(3) bekezdése végső szövegezésben így hangzik:

„(1) A jogi személy létrehozásáról a személyek szerződésben, alapító okiratban vagy alapszabályban (a továbbiakban együtt: létesítő okirat) szabadon rendelkezhetnek, a jogi személy szervezetét és működési szabályait maguk állapítják meg.

(2) A jogi személy tagjai, illetve alapítói az egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonyuk, valamint a jogi személy szervezetének és működésének szabályozása során a létesítő okiratban – a (3) bekezdésben foglaltak kivételével – eltérhetnek e törvénynek a jogi személyekre vonatkozó szabályaitól.

(3) A jogi személy tagjai, illetve alapítói nem térhetnek el az e törvényben foglaltaktól, ha

a) az eltérést törvény tiltja; vagy

a) az eltérés a jogi személy hitelezőinek, munkavállalóinak vagy a tagok kisebbségének jogait nyilvánvalóan sérti, vagy a jogi személyek törvényes működése feletti felügyelet érvényesülését akadályozza.”

Ehhez tegyük hozzá a Szerkesztő Bizottság javaslatának eredeti szövegét (2011):

3:4. § (1) „A jogi személy létrehozásáról a személyek szerződésben, alapító okiratban vagy alapszabályban (továbbiakban együtt: létesítő okirat) szabadon rendelkezhetnek, a jogi személy szervezetét és működését maguk állapíthatják meg.

(2) A jogi személy tagjai és alapítói az egymás közötti jogi személyhez fűződő viszonyaik és a jogi személy szervezetének és működésének szabályozása során a létesítő okiratban eltérhetnek a törvénynek a jogi személyekre vonatkozó szabályaitól, kivéve, ha az eltérő rendelkezés a törvény alapján érvénytelen, az eltérés a létesítő okirat megalkotásában részt nem vevő személyek jogait vagy érdekeit sérti, az eltérés a tagok kisebbségének jogszabályban biztosított jogait csorbítja vagy az eltérés a jogi személyek törvényes működése feletti felügyelet érvényesítését akadályozza.”

Látható a végleges változatban a szövegtől való eltérés a (2) bekezdésben, tudniillik a 2011-es javaslat érvénytelenségével operál és általában külső személyek jogai vagy érdekei megsértésére hivatkozott:

b) A munkacsoport eredeti javaslata pedig így hangzott (2010):

3:3. § (1) Törvényben meghatározott típusú jogi személy létrehozásáról a polgári jog alanyi szerződésben, alapító okiratban vagy alapszabályban (továbbiakban egységesen: létesítő okirat) szabadon rendelkezhetnek, a jogi személy szervezetét és működését – a törvényi keretek között – maguk állapíthatják meg.

(2) A jogi személyre vonatkozó szabályoktól a jogi személy létesítő okiratában csak akkor lehet eltérni ha azt a törvény megengedi. A törvényben nem szabályozott kérdésekben a tagok, illetve az alapító szabadon rendelkezhetnek, kivéve, ha ez a rendelkezés ellentétes lenne az adott jogi személy rendeltetésével, jogi alapjaitosságaival.

Látható, hogy ez az utóbbi javaslat a kötelező szabályozás elve alapján áll, és lényegében a 2006. évi harmadik Gt. 9. § (1) bekezdését általánosítja valamennyi jogi személyre.

A döntés *lehetősége* tehát az általános eltérés vagy az általános kötelező jelleg között állt fenn és végül is az Országgyűlés Vékás Lajos és Kisfaludi András javaslatára alapján az általános eltérési szabályozás mellett döntött, amit általában – szerintem elvi szempontból tévesen – diszpozitívnak szoktak nevezni. (Lásd *Kisfa-*

ludi András: A jogi személyek szabályozása. A Vékás Lajos és Vörös Imre által szerkesztett Tanulmányok az új Polgári Törvénykönyvhöz című kötetben. Complex, Budapest, 2014. 89–109. o.)

3. Hármasszorzatosság az új Ptk.-ban

A diszpozitív szabályozás régi Ptk. 200. §-ban kizárólag a szerződésekre vonatkozott, most az új Ptk.-ban megjelent a kötelmi jog általános szabályainál, valamint a személyekre vonatkozó jogban is, nevezetesen az utóbbinál a jogi személy könyv ismertetett 3:4. §-ban valamennyi jogi személyre nézve.

Az új Ptk. 6:59. § (2) bekezdése szerint: A felek szabadon köthetnek szerződést és szabadon választhatják meg a másik szerződő felet. Most jön a klasszikus diszpozitív szabály: „A szerződéseknél a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól (tehát csak ezektől az egymásközi viszonyokra vonatkozó rendelkezésektől – *S. T.*) egyező akarattal eltérhetnek, ha az eltérést e törvény nem tiltja (e törvény, tehát csak a Ptk. tilthatja meg az eltérést – ezen szabály aligha van szinkronban a jogforrásokra vonatkozó általános gyakorlattal, hiszen a Ptk.-tól bármely más törvény eltérhet.) Az érdekesség, hogy a szerződési szabályok előtt a kötelek közös szabályainál a Ptk. ezt lényegében ugyanúgy kimondja a 6:1. § (3) bekezdésében: „A köteleknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó közös szabályaitól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja”. A kérdés az, hogy milyen kötelekre vonatkozhat e szabály a szerződéseken túlmenően? Az egyoldalú köteleknél nincsenek felek, a jogsértéseknél, tehát a károkozásnál, a jogalap nélküli gazdagodásnál vagy az utaló magatartásnál sem fordulhat elő ez az eset. Kérdéses tehát, hogy ezt a szabályt a szerződéseken kívül miért kellett a kötelekre nézve általában külön kimondani.

4. Történeti fejlődés menet nemzetközi kitekintéssel

Ami a személyi jogot illeti, eddig a magyar jogban a diszpozitív kizárólag a szerződéssel keletkező jogi személyeknél, tehát a társasági szerződéssel létrejövő kft.-nél és az egyesülésnél merült fel. Mivel az 1988-as Gt.-ben a közkereseti és a betéti társaság nem volt jogi személy, hanem „csak” egyszerű szerződés (bár cégneve alatt ez a két tisztán személyegyesülési társaság ugyanolyan jogokat és kötelezettségeket szerezhetett, mint a jogi személy társaságok), ezéknél a társasági formáknál a diszpozitív a szerződési jellegnél fogva felhasználható volt. A kft. és az egyesülés azonban jogi személynek minősült és ezért a gyakorlati problémák hatására az 1988. évi VI. törvény 20. §-át már 1991-ben az 1991. évi LXV. törvénnyel rögtön módosítani kellett. A módosított diszpozitív szabályozás egészen a második Gt.-ig, tehát az 1997. évi CXLIV. törvényig – állandósult viták mellett – fennmaradt. Az 1991-ben megállapított szöveg így szólt: A tagok a társasági szerződés tartalmát egymás közti viszonyukra (tehát csak erre!) vonatkozóan a jogszabályok keretei között szabadon

állapíthatják meg és a törvénynek a társasági szerződésre (tehát csak erre!) vonatkozó rendelkezéseitől eltérhetnek, ha a törvény az eltérést nem tiltja. Ugyanakkor a társasági törvény kezdettől fogva (első Gt. 233. §) a részvénytársaság szabályozását egyértelműen kógens módon állapította meg.

A diszpozitív alapú szabályozással kapcsolatban – főleg a kft.-nél – annyi visszaélés mutatkozott, hogy az 1997-es Gt. megfordította a szabályt és valamennyi gazdasági társaságnál (így a szerződéssel keletkezőknél is) főszabályként a kógenciát tette meg. Ezt a rendelkezést azonban a cégbírói gyakorlat sok esetben kiterjesztette a Gt.-ben nem szabályozott esetekre is. Ezért azután a harmadik Gt. 2006-ban alapvetően kógens szabályozást kiegészítette egy „ami nem tilos, az szabad” típusú szabályozással. Az alapítók (tagok, részvényesek) a Gt. szabályaitól csak akkor térhetnek el, ha ezt a Gt. megengedi. De: „Nem minősül a törvénytől való eltérésnek olyan további rendelkezés társasági szerződésbe (alapító okiratba, alapszabályba) való foglalása, amelyről a Gt. nem szól, ha ez a rendelkezés nem áll ellentétben a társasági jog általános rendeltetésével vagy az adott társasági formára vonatkozó szabályozás céljával és nem sérti a jóhiszemű joggyakorlás követelményeit.

Kisfaludi Andrásnak abban igaza van, hogy az alapvetően kógens szabályozás adott esetben gátolhatja a felek egyébként a jogrendszerbe beleférő aktivitását is, hiszen a jogalkotó nem láthat előre minden esetet. Ugyanakkor ehhez két megjegyzést fűznék:

a) a Gt. főleg a két személyegyesítő társaságnál, de még a kft.-nél és a zárt részvénytársaságnál is számos esetben kifejezetten módot adott a diszpozitivitásra,

b) szindikátusi szerződéssel a társulók túlléphetnek a Ptk. szabályain, pl. meghatározhatták, hogy mely tag hány igazgatósági tagot jelölhet stb. A társasági és a szindikátusi szerződés kollízióját a bírói gyakorlat megfelelően feloldotta és a szindikátusi szerződés megszegéséhez nem fűzött társasági joghatást. Egyébként tapasztalataim szerint eddig legalábbis nem vált be Kisfaludi azon várákozása, hogy a Ptk. 3:4. §-a folytán csökkeni fog a szindikátusi szerződések száma, hiszen a társulók akaratukat most már a társasági szerződésben is érvényesíthetik. Tudniillik a társulók általában nem akarják, hogy ezek a külön megállapodások nyilvánosságra kerüljenek, cégirattá váljanak, tehát – bár lehetőség lenne mos már erre – nem teszik be a létesítő okiratba.

A magyar jogban azonban az új Ptk.-ig

a) sohasem volt főszabályként diszpozitív a részvénytársaság szabályozása,

b) sohasem szabályozták diszpozitívan a szövetkezeteket,

c) sohasem volt diszpozitív szabály alapú az egyesületi és alapítványi jog.

Ennek oka szerint alapvetően az volt, hogy az rt., a szövetkezet és az egyesület testületi jellegű személyegyesülés, ahol nem a felek közötti szerződéssel jön létre a jogi személy (a zártan alapított rt. szerintem határeset). Az alapítvány pedig intézményi típusú jogi személy, ahol nincsenek tagok, akik egymást közt megállapodhatnának

a Ptk. szabályaitól való eltérésben. (Hasonló a helyzet egyébként a költségvetési szerveknél is.)

Ehhez pedig hozzátehetjük, hogy a nemzetközi gyakorlatban teljesen ismeretlen a jogi személyekre általános jelleggel eltérést engedő főszabály. Ilyen szabályozás sem a Code Civilben, sem a Bürgerliches Gesetzbuchban, sem az új Ptk.-nál jórészt mintának tekintett holland polgári törvénykönyvben sincs, és nem található meg az elmúlt évtizedekben alkotott újabb Ptk.-ban sem, lásd a brazil az orosz, a román vagy a cseh polgári törvénykönyvet. A társasági jogon belül a nemzetközi gyakorlatban az általános diszpozitivitás legfeljebb a tisztán szerződéses alakzatoknál bukkan fel (kkt., bt., ritkábban kft.), a részvénytársasági szabályozásban pedig tudomásom szerint sehol sem alkalmazzák – tegyük hozzá, hogy a 2008-as pénzügyi világválság után a társasági jog nemzetközileg épphogy nem lazult, nem a diszpozitivitás felé tolódt, hanem épphogy szigorodott, a kógencia erősödött.

Az új Ptk. harmadik könyvének a nemzetközi gyakorlattól eltérő nyitását, a jogszabályoktól való általános eltérési lehetőséget – amely nemcsak a jogi személy belső viszonyára, hanem a szervezeti és működési relációikra is kiterjed, továbbá a jogi személyek közös szabályaira és az adott jogi személy speciális szabályaira egyaránt vonatkozik – Kisfaludi András alapvetően a magánautonómia biztosításának szükségességével indokolja. A polgári jog egyik alapvető fundamentuma valóban az autonóm struktúra, a vállalkozói szabadság. Ugyanakkor szerintem a magánautonómiát össze kell egyeztetni a jogbiztonsággal. A személyek joga nem azonosítható a szerződések jogával, a jogi személy akkor is szervezet, ha szerződés alapján, a magánautonómia alapján keletkezik. A jogi személyek körében a jogi szabályozásnak nemcsak a tagok magánérdekeit, kell figyelembe vennie, hanem számos más érdeket is – külsőt és belsőt egyaránt, valamint a magánérdeken túl a közérdeket is. Nem véletlen ezért, hogy például a részvénytársaság szabályozása mindenütt a világon kógens alapokon áll és ehhez képest biztosít – főleg a kisebb, illetve zártan működő társaságoknál – a társulók akaratának nagyobb kielégítésére alkalmas eltérési lehetőségeket. A Ptk. ez irányú „ultraliberalizmusra” szerintem végső soron épphogy nem kedvez a magánautonómiának, mivel szinte szükségképpen a társasági jog határterületén – cégjog, fizetésképtelenségi jog, versenyjog, számviteli jog, értékpapírjog – szigorításra vezet, hiszen az eltérési lehetőség csak a Ptk. szabályaira vonatkozik. (Ennek jeleit már észlelhetjük is.)

Mondjunk még egy példát. A jogi személyek közös szabályai között (tehát nem is a társasági jogban) a 3:11. § kimondja, hogy „a részvénytársaság kivételével a tagsági jogokról nem lehet értékpapírt kiállítani”. A Ptk. nem teszi hozzá, hogy e szabálytól eltérni nem lehet. Értelmezhető ez a szabály úgy, hogy ez működési szabály, amely a Ptk. 3:4. § (2) bekezdése alá esik? Úgy gondolom, igen, hiszen hogy a tagnak van-e értékpapírja a tagsági jogairól vagy nincsen, alapvetően érinti az adott társaság működését. Ha pedig ez így van, akkor rendelkezhet-e

- egy bt. létesítő okirata, hogy a bt. kültagja társasági részesedéséről értékpapírt lehet kiállítani,
- egy kft. létesítő okirata, hogy egy tagnak több üzletrésze lehet (már eddig is többen úgy nyilatkoztak, hogy ez lehetséges) és ezt megfejlhetjük úgy, hogy az üzletrészeiről részvényt lehet kiállítani?

Ha ezekre a kérdésekre igennel válaszolok, akkor vége van a társasági jog formakényszerének. Akkor az első esetben létrejöhet a betéti részvénytársaság, a második esetben pedig nincs már különbség a kft. és a zártan működő részvénytársaság között, sőt talán azt is mondhatjuk, hogy – az angol/amerikai jogfelfogásnak megfelelően – nincs már többé kft., az üzletrész valóban business share-ré változott. Aligha hiszem, hogy ez lenne a helyes jogpolitikai szándék.

Erőltetett probléma tehát a jogértelmezési zavar, a jogbizonytalanság felvetése? Ha megvizsgáljuk a különböző bírói értekezletek állásfoglalásait, illetve a szórványosan már előforduló bírói ítéleteket, úgy gondolom, *a bizonytalanság egyértelműen megállapítható.* (Lásd Dzsula Mariann I–V. számú cikksorozatát a Cégírók 2014-es számaiban.)

II. Jogtani elemzés

1. Diszpozitivitás a normatanban

Nemrégiben jelent meg *Jóárt Eszter* kiváló tanulmánya, amely végigmegegy a magyar jogelmélet, illetve polgári jog művelőinek diszpozitivitás-értelmezésén. (*Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben.* Magyar Jog, 2014/12.) A következőkben magam is kísérletet szeretnék tenni a diszpozitivitás tartalmi tisztázásra.

Ha az írott jogkörben maradunk (tehát a precedens-jogot és a szokásjogot mellőzzük) a jogi norma attól jogi norma, hogy a társadalom tagjaira nézve kötelező. A jogi norma tehát – és most vonatkoztassunk el a nemzetközi magánjogi értelmezéstől, hiszen nem kollíziós jogról beszélünk – szükségképp *imperatív*, azaz kötelező magatartás szabály, amelyet a jogalanyoknak kötelező alkalmazniuk, illetve e szabályokat betartaniuk. Ez magától értetődő a közjogban, de a magánjog nem szerződéses részében is, lásd a dologi jogot vagy az örökjogot, avagy a természetes személyek jogállására vonatkozó rendelkezéseket. Ezekről eltérni kizárólag a jogszabály – egyébként kivételes – felhatalmazása esetén lehet.

Ebből következik, hogy a diszpozitív/kógens norma elkülönítés kizárólag a szerződéses jog kategóriája – a magánautonómiára tekintettel a szerződéses jog szabályai ún. *hézagpótló modellszabályok*. Ezek is kötelező szabályok, ha a felek (és csak a felek, tehát itt nincs szó bírósági vagy jogszabályi eltéréstől) másként a szerződésben nem rendelkeznek. A felek tehát a két- vagy többoldalú jogügyletek szabályaitól eltérhetnek, hacsak a törvény ezt nem tiltja. A tiltott eltérésre pedig speciális szabály vonatkozik (ez a kógens): az eltérés érvénytelen, úgy kell tekinteni, mintha meg sem történt volna. A kógens pedig lehet egyirányú (relatív), hogy

az eltérés csak meghatározott relációban irányadó, tehát például a hivatkozott felügyelőbizottsági példában: háromnál kevesebb felügyelőbizottsági tagnál az eltérés érvénytelen lenne, háromnál többnél nem.

Véleményem szerint – és ez megegyezik a magyar magánjog klasszikusa, Szladits Károly álláspontjával – a diszpozitív-kógens norma kettőssége kizárólag jogügyleti, helyesebben szerződéses fogalom. A polgári jog nem szerződéses részében csak akkor érvényesülhet, ahol szerződéskötés történik – dologi jogi ügylet, házassági vagyoni jogi szerződés. (Ez a tétel vonatkozik a munkajogra is.)

Mindebből pedig az következik, hogy a *diszpozitivitást el kell különíteni a jogszabálytól való eltérés lehetőségétől.* Ez szerintem épphogy nem elnevezési, hanem tartalmi kérdés. Más közös megegyezéssel a szerződésre vonatkozó szabályoktól egymás közti viszonyban való eltérés és egyben a felek között új szabály állítása, mint amikor valaki egy szabálytól egyszerűen eltér – lásd a előbbi tagsági jogokról értékpapír-kiállítási tilalom lerontását. A Ptk. jogi személyek könyve tekintetében tehát a 3:4. § alapján csak szerződéssel keletkező jogi személyeknél beszélhetünk diszpozitivitásról, de például az alapítványnál semmiképp sem.

Mindehhez még néhány megjegyzés.

a) Az az elv, amely szerint a polgári jogban ami nem szabályozott, az szabad, *nem diszpozitivitási kérdés.*

b) A diszpozitív jogszabályok alkalmazása esetén is irányadóak a polgári jog általános alapelvei. Tehát a diszpozitivitás adta lehetőségekkel is rendeltetésszerűen kell élni, a jóhiszeműség elve, a joggal való visszaélés tilalma e körben is irányadó.

c) A diszpozitivitás a felek egymásközti viszonyára irányadó – ezért is helytelen ezt a jogi személyeknél a szervezeti és működési viszonyokra általában vonatkoztatni, hiszen ezek az esetek túlnyomó többségében *nemcsak belső, hanem külső viszonyok is.* De ez az elv tágabb körben is érvényesül. Nem diszpozitív szabály például a Ptk. 6:152. §, illetve a 6:526. §-a, amely lehetővé teszi mind a kontraktuális, mind a deliktuális kártérítésnél, hogy szerződéssel korlátozzák bizonyos korlátok közt a károkozó kártérítési felelősségét. Más szóval a diszpozitivitás a kötelemben résztvevők belső viszonya, harmadik személyre nem hathat ki.

d) A diszpozitivitás nem érintheti a perjogi vonatkozásokat. A társaság létesítő okiratában hiába egyeznek meg a társulók, hogy ebben a társaságban a társasági határozatokat nem lehet a Ptk. 3:35. § alapján bíróságnál megtámadni, ez a kikötés érvénytelen.

A diszpozitivitást tehát jóval tágabban használják az új Ptk. utáni irodalomban, illetve a gyakorlatban, mint annak valódi terjedelme – a jogszabályoktól való minden eltérést *nem helyes diszpozitivitásnak nevezni.* Még a szerződési jog körében is sokszor nehéz eldönteni, hogy mely szabálytól lehet eltérni és melytől nem (lásd pl. az elévülés korlátozásának, illetve kizárásának lehetőségével kapcsolatos vitákat), és ez a jogi személyek körében még fokozottabban érvényesül. Mindenképp indokolt lenne viszont, hogy a jogszabályi megfogalmazás is egyértelműen jelezze, hogy diszpozitív sza-

bályról van szó – például a *kell* vagy a *köteles* szó diszpozitív szabály esetén szerintem mellőzendő, mert félreértésre vezet (nemcsak jogtudósok értelmezik a jogszabályokat, hanem például vállalkozók is).

2. A Ptk. 3:4. §-ának elemzése

Vizsgáljuk meg a Ptk. vitatott 3:4. §-ának szövegét.

a) Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy a szabály „e” törvényre, azaz a Ptk.-ra vonatkozik, más törvényekre vagy jogszabályokra nem. Ez a kérdés látszólag egyszerűnek látszik. A Ptk. folytán a cégeljárás törvény, a tőkepiaci törvény, a csődtörvény vagy a civiltörvény rendelkezései nem váltak diszpozitívvá vagy ahogyan az előző pontban foglaltak alapján helyesebben mondható, általános jelleggel eltérő jellegűvé. A helyzet azért mégsem olyan egyszerű, hiszen ezen törvények tartalma összefügg a Ptk.-ban foglalt rendelkezésekkel. Ismét nézzünk néhány példát.

a/1. A Ptk. nem rendelkezik a nonprofit gazdasági társaságról, mégpedig a közkeletű indokolás szerint azért nem, mert a 3:4. § általános szabályainál fogva a társulók szerződéses technikákkal amúgy is kialakíthatják ezt a formációt (pl. a tagok kötelezik magukat, hogy nem vesznek ki nyereséget). Ez az indoklás azért nem teljesen helytálló, mert a Ptk. 3:88. § (1) bekezdése definiálja a gazdasági társaságot és abban az üzletszerű gazdasági tevékenység szerepel – a nonprofit társaság viszont nem gazdálkodik üzletszerűen, nem törekszik profitra. Márpedig eléggé általános vélemény, hogy definitív szabálytól eltérés nem lehetséges. Ezen logika szerint tehát szerződéses technikával tulajdonképp nem is lehetne nonprofit társaságot kialakítani. De nem ez a legnagyobb probléma.

Az igazi problémát az okozza, hogy a nonprofit gazdasági társaságok jelentős része a civiltörvény hatálya alá tartozó közhasznú szervezetként is kíván működni, és ehhez nem elég a szerződéses technikával nonprofit társaságot létrehozni, többlet jogszabályi alapoza kell. Ezt a törvényalkotás a Ctv. 9/A. §-ban tette meg, mintegy önálló cégformává avatva a nonprofit társaságot. Kérdéses, hogy a 3:4. § szerinti általános eltérési lehetőség kiterjed-e a nonprofit, illetve közhasznú nonprofit gazdasági társaságokra is vagy sem, lévén, hogy a Ctv. kapcsán a diszpozitivitás fél sem merülhet, viszont a nonprofit kft. (rt., bt.) a Ptk. társasági jogi szabályai szerint működik, mögöttes jogterülete a Ptk. szerinti szabályozás (kivéve, ha a Ctv. másként nem rendelkezik).

a/2. Az egyesületeknél a Ptk. csak a többletjogosítványokkal rendelkező tagság lehetőségéről beszél, de nem említi meg a gyakorlatban igen sokszor alkalmazott pártoló, illetve tiszteletbeli tagságot. Ez utóbbi tekintetében a civiltörvény 4. §-a tartalmaz rendelkezést, nevezetesen azt, hogy az ilyen tagoknak csak tanácskozási joga van, tehát nincs szavazati joga. A civiltörvény imperatív jogszabály, nincs eltérési lehetőség. Kérdéses, hogy rendelkezhet-e úgy a Ptk. általános eltérési lehetőséget biztosító rendelkezése alapján egy egyesületi alapszabály, hogy ebben az egyesületben a közgyűlésen

a pártoló, illetve tiszteletbeli tag is szavazhat, hiszen ezáltal megsértik a civiltörvény előírásait.

a/3. A Ptk. a jogi személyek közös szabályai körében rendelkezik az ún. elismert (cégjegyzékbe bejegyzett) *vállalatcsoportokról* (Ptk. 3:49. §). Kérdéses ezért, hogy a vállalatcsoportra vonatkozó szabályoktól el lehet-e térni? Az eltérési lehetőség mellett szól, hogy az elismert vállalatcsoport alapvető eleme az uralmi szerződés, amelynek mögöttes jogterülete a diszpozitivitáson alapuló szerződési jog (Ptk. 3:50. §). Az eltérési lehetőség ellen szól, hogy a Ptk. a vállalatcsoport jogalanyiságáról nem rendelkezik, az pedig kétségen kívül áll, hogy a vállalatcsoport, mint ilyen, nem jogi személy, csak tagjai, nevezetesen az uralkodó és az ellenőrzött társaságok azok (de a tagokra az eltérési lehetőség általában már vonatkozik).

a/4. Ferenczy Tamás hivatkozott cikkében a számviteli törvény kapcsán elemzi azt a problémát, hogy el lehet-e térni a Ptk. szabályaitól abban az esetben is, ha az eltérés a számviteli törvénybe ütközik. Álláspontja szerint ilyenkor a számviteli törvény kötelező előírásainak van elsőbbsége – magam is így vélem. A nehézség az, hogy a Ptk. 3:4. § (3) bekezdése az eltérési megtiltást fenntartja magának a Ptk.-nak („e” törvény).

b) A Ptk. 3:4. § (2) bekezdése négy esetkörben ad általános eltérési lehetőséget, nevezetesen

b/1. a tagok egymásközi viszonyában (ez a szabály azon jogi személyeknél, ahol nincs tag – alapítvány – értelmetlen),

b/2. a tagok és a jogi személy közti viszonyban (a tag nélküli jogi személyeknél ez is értelmetlen).

A b/1. és b/2. pontok az ún. belső viszonyok, ahol a szerződéseken alapuló jogi személyeknél a külföldi jogokban is található diszpozitív főszabály, ez tehát szerintem elvileg elfogadható megoldás

b/3. a jogi személy szervezetének és

b/4. a jogi személy működésének szabályozásában.

A b/3. és b/4. az igazán problematikus, hiszen a szervezet és a működés szabályozása

– a legkevésbé szerződéses szabályozás (ilyen vonása a szerződéseknek általában nincs is) és

– ez a két reláció, amely nemcsak belső, hanem szinte szükségképp külső viszonylat is, tehát a harmadik személyek és a közérdek szempontjából is jelentős lehet. A kérdés most már csak az, hogy a szervezeti és működési szabályokat a lehető legszűkebben értelmezzük, avagy kiterjesztő értelmezéssel mindent ide sorolunk, amely egy jogi személy szervezetét vagy működését érinti. A már felhozott példánál, ha a működést megszorítóan értelmezzük, a tagsági jogokról való értékpapír-kibocsátás nem működési szabály, tehát attól eltérni nem lehet, kiterjesztő értelmezés alapján viszont a tagsági jogok értékpapírba foglalása befolyásolja a szervezet tevékenységét, tehát működési szabály, amelytől el lehet térni.

c) Mikor lehet eltérni a jogi személyek b) pontban említett relációját szabályozó Ptk.-beli rendelkezésektől? A Ptk. öt ilyen esetet sorol fel:

c/1. – amikor ezt maga a Ptk. (és nem más törvény) tiltja,

c/2. – amikor az eltérés a jogi személy hitelezőinek,
c/3. – amikor az eltérés a jogi személy munkavállalóinak,

c/4. – amikor az eltérés a tagok kisebbségének „jogait nyilvánvalóan sérti”. Kérdéses, hogy nem lett volna-e helyesebb inkább a jogok helyett *törvényes érdekekről* beszélni és talán a nyilvánvaló helyett a lényeges jelző indokoltabb lett volna (nem „nyilvánvaló” jog tudniillik nincs). Az alapprobléma viszont az, hogy az eltérés törvényességét a bejegyzési eljárás során kell a bíróságnak vizsgálnia, amikor még sem hitelezők, sem munkavállalók nem ismertek és sokszor az sem állapítható meg, hogy vannak-e, illetve kik a kisebbségi tagok (azoknál a jogi személyeknél, amelyeknek nincsenek tagjaik a c/4. értelmezhetetlen). Vannak esetek, ahol ez a „nyilvánvaló jogsértés” absztrakt módon előre is megállapítható, az esetek többségében azonban csak a jogi személy működése során ez később válik megállapíthatóvá. A nyilvántartásba való bejegyzés jogerőre emelkedése után viszont a Ptk. 3:15. § alapján a szerződés érvénytelenségére hivatkozással törlési per nem indítható (és szerintem a jogi személy határozatainak a Ptk. 3:35. §-a alapján indított perben sem lehet – áttételesen – a létesítő okirat jogszabálysértésére hivatkozni bár a Ctv. ismer ilyen érvénytelenségi pert).

c/5. Az eltérés a jogi személy törvényes működése feletti felügyelet érvényesülését akadályozza. Ennél a szabálynál pedig az a kérdéses, hogy kizárólag a jogi személy feletti általános bírósági törvényességi felügyelet akadályozását kívánta a jogalkotó kizárni, avagy például a szakhatósági felügyeleti ellenőrzések akadályozása is számba jöhet. Emellett a jogi személy törvényes működését nemcsak kívülről ellenőrzik, hanem belső társasági szervek, így a felügyelőbizottság és a könyvvizsgáló is. Megint az a kérdés, megszorítóan vagy kiterjesztően értelmezzünk a Ptk. ezzel kapcsolatos rendelkezését.

d) Mi hiányzik a 3:4. § (3) bekezdésében foglalt eltérést kizáró okokból? A jogirodalom szinte egyértelműen úgy foglal állást, hogy definíciótól nem lehet eltérni. Ugyanakkor a bírói gyakorlat a definíciót sokszor tágan értelmezi és az adott jogi személy típus, illetve társasági forma lényeges elemeit definitív szabálynak minősíti. No de milyen alapon lehet eldönteni, hogy mi a lényeges elem? Ismét két példa.

d/1. Az egyesület létrehozatalának szakaszában a Ptk. 3:64. § tíz alapítót követel meg és a tízes taglétszámnak az egyesület működése alatt is fenn kell állnia, mert ha hat hónapnál tovább nincs meg a tíz tag, az egyesületnek meg kell szűnnie (3:84. §). El lehet-e térni ettől a szabálytól (a Ptk.-ban ezen paragrafusnál nincs eltérést tiltó szabály), mondván, hogy a tagi létszámminimum nem az egyesület definitív eleme? És ha igen, milyen mértékben lehet eltérni? Nyolc tag még lehet, kettő talán már nem? Lehet-e abszolútizálni a magánautonómiát úgy, hogy egy ember is alkothat egyesületet, mint ahogy ismeretes az egyszemélyes kft. vagy rt.? Véleményem szerint aligha lenne helyes az egyesületi –

nemzetközi összehasonlításban amúgy is eléggé alacsony – taglétszámot csökkenteni engedni.

d/2. Kimondhatja-e egy kft. létesítő okirata, hogy a 3:4. § alapján úgy rendelkezünk, hogy a mi kft.-nkben csak társasági részesedés van és nincs üzletrész? Ez nem fogalmi képtelenség, hiszen lényegében ilyen például a román társasági jogi szabályozás. Magam részéről úgy gondolom, hogy az üzletrész – bár nem szerepel a kft. definíciójában (Ptk. 3:159. §) – a kft.-nek a magyar jogban olyan fogalmi eleme, amelytől eltérni nem lehet.

e) Végül felvethető, hogy a jogi személyek különböző létszakaiakra hogy kell (lehet) a Ptk. 3:4. § általános eltérési lehetőségeit alkalmazni.

e/1. A létesítő okirat módosításánál egyértelmű szerintem, hogy a 3:4. § alkalmazható.

e/2. A jogi személy jogutód nélküli megszűnésénél – hiszen ez már nem működési, hanem működésmegszüntetési szabály (bár persze a jogi személy a végelszámolási, felszámolási, kényszerítési stb. eljárás során még működik) – szerintem a szabályoktól nincs eltérési lehetőség.

e/3. Kérdéses lehet viszont az *átalakulás, egyesülés, szétválás*, hiszen ezen cselekményeknél a Ptk. mögöttes jogterületként az alapítási szabályokat mondja ki, és a jogi személyekénti megszűnése egyben újabb jogi személy létrehozását is jelenti. Véleményem szerint – arra való tekintettel is, hogy e folyamatokat a Ptk. mellett külön törvény szabályozza (2013. évi CLXXVI. törvény) – az átalakulás, egyesülés, szétválás szabályaitól való eltérést nem lenne helyes megengedni.

IV. Néhány rendelkezés konkrét vizsgálata

1. Ahol helye lehet eltérésnek például:

– szerintem nincs akadálya annak, hogy a betéti társaság társasági szerződésében az alapítók úgy állapodjanak meg, hogy a kültag is lehet ügyvezető. Ez tudniillik kizárólag a beltagra nézve lehet hátrányos, és amennyiben ebbe beleegyezik, ezt nem szükséges korlátozni (ez az általam ismert többségi cégbírói álláspont is),

– nincs szükség arra, hogy korlátozzuk a kft. létrehozóit abban, hogy több ügyvezető választása esetén testületi jelleggel ügyvezetőséget hozzanak létre. Ez tudniillik tisztán belső rendelkezés, harmadik személyek jogait hátrányosan nem érinti (lásd hasonlóan a Fővárosi Ítéletábla 16 Cgf. 47046/2014/2. határozatát).

2. Ahol nincs helye szerintem eltérésnek:

– a törzstőke-, alaptőke-, üzletrész-minimálás mértékétől, mert ezek garanciális rendelkezések,
– az egyesület, szövetkezet taglétszám-minimumánál,
– a kft.-ben egy tag egy üzletrész szabálytól,
– a saját üzletrész, saját részvény felső határától,
– a társasági szerződés, illetve az alapszabály módosításánál megkövetelendő minősített többségnél,
– a vezető tisztségviselők testületénél és a felügyelőbizottságnál a legalább háromfős tagságtól.

V. Végkövetkeztetés

1. Az eddigi gyakorlati tapasztalatok is azt mutatják, hogy nem volt helyes a jogi személyek körében az eddigi főszabály megfordítása, és a Ptk. 3:4. §-ban általános eltérési lehetőség (nem diszpozitivitás) biztosítása nemcsak a jogi személy belső viszonyaiban, hanem a jogi személy szervezeti és működési szabályai körében is.

2. A gyakorlati problémák jelentős része jogalkalmazási úton nehezen kezelhető, tehát jogalkotási lépésre van szükség.

3. Jobb lett volna a Gt. 9. §-ban foglalt szabály általánosítása, tehát főszabályként kógens szabályozás, rengeteg eltérési lehetőség biztosításával. Az is elképzelhető, hogy a kkt., bt., kft. hármasnál a szerződéses alapozás miatt főszabállyá tesszük a diszpozitivitást (ez valóban diszpozitivitás!) és csak a többi jogi személynél tesszük a kötelező jelleget főszabállyá.

4. Figyelemmel azonban a Ptk. stabilitásának szükségességére, a c) pontban foglalt helyes megoldás alkalmazása mégsem javasolható, mert ez a harmadik könyv átfogalmazását igényelné. Ezért úgy gondolom, hogy a Ptk. tervezett szövegfinomításánál kompromisszumos megoldásként meg kellene tartani az általános eltérési lehetőséget, de

– a 3:4. § (3) bekezdésébe az eltérést kizáró szempontok közé hatodikként betenni, hogy nem lehet eltérni, ha az eltérés az adott jogi személy lényegét, alaprendel-tetését érintené, továbbá

– az egyes jogi személyek gyakorlatban vitás kritikus pontjain a szabályozást kógenssé kell tenni, például a saját részvény (üzletrész) szabályainál, a társasági szer-ződés–alapszabály módosításánál stb. (lásd IV/2. pont).

Sárközy Tamás